

บทสรุปและข้อเสนอนะ

บทสรุป

การศึกษาเรื่องทัศนคติที่เกษตรกรมีต่อพ่อค้าคนกลางเปรียบเทียบกับสหกรณ์การเกษตร ในตำบลบางแพ จังหวัดลพบุรีนั้น เราจะเห็นได้ว่าทัศนคติเกิดขึ้นจากลักษณะทางเศรษฐกิจ กับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไปอย่างแยกออกจากกันไต่ยาก แม้ว่าโดยทั่วไป ลักษณะทางเศรษฐกิจจะแสดงให้เห็นเด่นชัดกว่าว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรมีความสัมพันธ์และทัศนคติเป็นเช่นนั้น แต่ระดับความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจเองก็ขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ไม่น้อย

จากสภาพความเป็นอยู่ของสังคมชนบท เช่นตำบลบางแพซึ่งเป็นตำบลขนาดกลาง มีประชากร 8,180 คนนั้น เมื่อดูเชิง ๆ เราอาจจะคิดว่ามีสภาพเช่นเดียวกับสังคมชนบทที่เกือบจะเป็นสังคมปิด อยู่อาศัยกันภายในแวดวงเพื่อนบ้าน ความรู้เรื่องภายนอกอาจมีน้อย ด้วยสภาพการคมนาคมที่ไม่สะดวก แต่ตามข้อเท็จจริงแล้วบางแพเป็นตำบลที่เจริญไม่น้อย ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีทางหลวงจังหวัดเชื่อมจากอำเภอโพธาราม ตานลำเลอและตำบลบางแพไปสู่อำเภอดำเนินสะดวก สถานที่ราชการสำคัญ ๆ ของอำเภอบางแพ ก็ตั้งอยู่ในตำบลบางแพเกือบทั้งสิ้น และโดยเฉพาะผู้เป็นข้าราชการของอำเภอบางแพ ก็เป็นคนในระแวกตำบลบางแพไม่น้อย ด้วยลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้ ชาวบ้านในตำบลบางแพ จึงมีการติดต่อกับสังคมภายนอกชุมชนของตนอย่างกว้างขวาง การรับรูข่าวสารเป็นไปโดยสะดวก นอกจากนั้นสภาพที่ตั้งของตำบล ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่น ๆ เช่น ตำบลวังเย็น คอนใหญ่ หัวโพและวัดแก้วนั้น ก็ทำให้วงการข่าวสาร ความรู้และความเป็นไปของเกษตรกรได้กระจายกันไปในกลุ่มตำบลที่มีอาณาเขตติดต่อกันนี้ด้วย นอกจากสภาพภูมิประเทศแล้ว สภาพการคมนาคมก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้บางแพไม่มีลักษณะเป็นสังคมแคบหรือสังคมปิดตามที่ชุมชนในระดับตำบลจะเป็น สภาพการคมนาคมที่วุ่นนี้ก็คือการที่ตำบลบางแพเป็นที่ราบสูง มีการติดต่อกันโดยสะดวก ตั้งแต่การตัดถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านตอนบน

จึงจัดทำโครงการความร่วมมือของเกษตรกรเอง บริเวณที่ทำกินของเกษตรกร เกือบทั้งหมดจึงมีทางถนนตัดผ่าน โดยที่สภาพถนนนั้นเพราะน้ำในหน้าฝนก็ไม่ค่อยเป็นอุปสรรคในการเดินทางไถนา การตัดขุดถนนระดับตำบลก็มีถนนเชื่อมโยงถึงกันโดยตลอด ยิ่งถ้าเป็นการติดต่อกับอำเภออื่น ๆ หรือกรุงเทพฯแล้ว จะมีถนนชั้นดีที่ทำให้สามารถเดินทางไปได้บางแห่งตลอดเวลา และในทุกฤดูกาล ไทยใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง โดยมีรถประจำทางผ่านเป็นประจำ เกษตรกรในตำบลบางแพเป็นจำนวนไม่น้อยจึงนิยมส่งบุตรหลานมาเรียนต่อในกรุงเทพฯ ด้วยการเก็บทางเข้าป่าเขื่อนกั้น บุตรหลานของเกษตรกรส่วนมากจึงมีการศึกษาในระดับสูงกว่าเกษตรกร จึงมีผลไปถึงการให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ แก่เกษตรกร ตลอดจนช่วยดูแลป้องกันผลประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ให้แก่เกษตรกรอีกด้วย

เมื่อบางแพเป็นตำบลที่ไม่ลักษณะการค้าเป็นธุรกิจในบ้านเศรษฐกิจการค้าขาย จึงไม่ถูกบีบคั้นด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคมแต่อย่างใด นอกจากนั้นสภาพความเป็นอยู่ก็ไม่ได้แรบแค้นนัก เกษตรกรจึงไม่ได้อยู่ในฐานะผู้เป็นเหยื่อกลางทางเศรษฐกิจ ด้วยลักษณะ

1. สภาพความเป็นอยู่มากจน มีภาวะหนี้สิน
2. สภาพทางสังคมที่มีการติดต่อภายในกลุ่มน้อย
3. สภาพการคมนาคมไม่สะดวก

แต่เกษตรกรในตำบลบางแพมีลักษณะการค้าเป็นชีวิตและการประกอบอาชีพที่ทำให้มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจในวงแคบ ได้ตามสมควรดังนี้

1. การค้าเป็นชีวิต แบ่งเป็น

ก. การศึกษา เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จะส่งเสริมให้บุตรหลานศึกษาต่อในชั้นสูงกว่าระดับประถมศึกษา จากการสำรวจในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 135 คนว่า เกษตรกรถึง 50% มีบุตรหลานที่จบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และประกาศนียบัตรชั้นสูงหรือวิทยาระดับวิชาชีพศึกษาดัง ๆ

ข. อนาคตของครอบครัวและการใช้แรงงานในทางการเกษตร ครอบครัวในตำบลบางแพจัดเป็นขนาดกลาง มีสมาชิก 5 คนต่อหนึ่งครอบครัวโดยเฉลี่ย แต่ที่ทำให้เกิดปัญหาเรื่องแรงงานในการเกษตรมากก็คือ จะมีผู้ใช้แรงงานในทางเกษตรโดยเฉลี่ยเพียงครัวเรือนละ 3 คน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการขาดแคลนแรงงาน เกษตรกรเกือบจะทั้งหมด

จึงต้องมีรายจ่ายเป็นค่าจ้างแรงงาน ออกดอกดูค่าเฉพาะปลูกและจัดเป็นรายได้ที่ไม่สามารถจะหักพอลงได้ ยิ่งถ้ามีโดยผลผลิตที่ค่าจ้างแรงงานก็สูงตามไปด้วย แนวโน้มในการขาดแคลนแรงงานนี้จะสูงต่อไปในภายหน้า ด้วยเหตุที่บุตรหลานเกษตรกรมีการศึกษาสูง จึงไม่สนใจในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ถ้ามีการขาดแคลนแรงงานมากขึ้น เกษตรกรอาจหันมาใช้เครื่องจักรกลเป็นการชดเชยแรงงานที่ขาดไปได้

ค. สภาพสังคมและวัฒนธรรม เกษตรกรมีเครื่องใช้ความบันเทิงและข่าวสารทั้งวิทยุและโทรทัศน์ จึงปรากฏว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้และความสนใจในเรื่องข่าวสารการเมืองเป็นอย่างดี รวมทั้งข่าวสารและการประกอบอาชีพต่าง ๆ ด้วย โดยทั่วไปนั้นหนังสือพิมพ์ไม่ค่อยได้รับความนิยมนัก เพราะเกษตรกรซึ่งมีความรู้ในระดับ ป. 4 และไม่เคยทำการศึกษามาก เมื่อจบการศึกษาแล้ว การอ่านจึงเป็นสิ่งไม่แพร่หลายในตำบลนี้ ชาวสารขางราชการต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งตีพิมพ์จึงไม่เข้าถึงเกษตรกรด้วยตัวเอง แต่ด้วยการกระจายข่าวของผู้ใหญ่บ้านหรือหลังจากเพื่อนบ้านเท่านั้น

ในด้านความสัมพันธ์และสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นวัฒนธรรมโดยทั่วไป ของตำบลบางแห่งจะมีสภาพเช่นเดียวกับสังคมชนบททั่วไป คือมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในกลุ่มระแวกใกล้เคียง ภาษาที่พูดใช้ภาษากลาง ไม่มีภาษาพื้นบ้านเป็นพิเศษ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ เกษตรกรในหมู่บ้านทั้ง ๑๑ มีความรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ด้วยความสัมพันธ์ทางเชื้อสายและการแต่งงานข้ามหมู่บ้านโดยทั่วไป เป็นต้น ชาวในหมู่บ้านหนึ่งจึงไปถึงอีกหมู่บ้านหนึ่งภายในเวลาอันรวดเร็ว การปกครองในหมู่บ้านนั้นใช้จารีตประเพณีมากกว่าอำนาจทางบ้านเมือง ผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำชุมชนทั้งในด้านการบังคับบัญชาและฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นผู้ริเริ่มการพัฒนาหมู่บ้านในเรื่องต่าง ๆ เช่น สร้างถนน สร้างโรงเรียน พระสงฆ์ในสังฆมณฑล แม้จะเป็นศูนย์กลางของความบันเทิงของเกษตรกร แต่ก็มิได้มีบทบาทในการต่าง ๆ ของหมู่บ้านมากไปกว่าด้านการศึกษา ซึ่งปรากฏว่าโรงเรียนในระดับประถมศึกษาเกือบทั้งหมดจะมีสถานที่ตั้งอยู่ในวัด ความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวบ้านในแต่ละต่างถิ่น ด้วยนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่ตามเส้นทางคมนาคมหรือริมทางน้ำ อาณาบริเวณบ้านของแต่ละคนไม่กว้างขวางนัก จะเห็นสถานที่

อยู่อาศัยจริง ๆ ส่วนที่ห้าถึงจะอยู่ไกลออกไป เกษตรกรบางคนจะมีที่ห้าถึงหลายแห่งไม่ติดต่อกัน ครัวเรือนอยู่ทางด้านการรับมรดกหรือเช่าที่ดินเพิ่มเติมเป็นต้น เกษตรกรโดยมากมีความขยันขันแข็ง ไม่นิยมเล่นการพนัน ถ้ามีเวลาว่างก็จะดูแลที่นาปลูกพืชหมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ การดำเนินชีวิตในสังคมจึงเป็นไปอย่างสงบ มีความเป็นอยู่พอสมควรแก่สภาพ ในกลุ่มตัวอย่าง 135 ครัวเรือน ไม่มีผู้ใดมีฐานะยากจนดังกับเป็นลูกบาเลย จะมีก็แต่การเช่าที่นาห้าถึง ส่วนผู้มีฐานะค้ำก้นก็มีอยู่เพียงไม่กี่ราย ลักษณะความเป็นอยู่ทางสังคมและวัฒนธรรมของเกษตรกร จึงต่างไปจากความเป็นอยู่ของพ่อค้าชาวจีนที่ร่ำรวย ซึ่งนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาดและที่ว่าการอำเภออย่างเห็นได้ชัด

ง. ภาวะหนี้สิน แม่เกษตรกรจะมีฐานะความเป็นอยู่ดี แต่มีจำนวนไม่น้อยที่อยู่ใต้อาณัติหนี้สิน แต่เป็นหนี้สินระยะสั้นเสียเป็นส่วนมาก เงินกู้ประเภทนี้จะเป็นการกู้ตามฤดูกาลเพื่อเพาะปลูก และการส่งคืนจะทั่วถึงปีละมี ดังนั้นเมื่อเกษตรกรได้แหล่งเงินที่ยุติธรรมคือสหกรณ์ การเป็นหนี้สินจึงไม่มีปัญหาอะไรจะพ้องถึงด้านเศรษฐกิจ ในการที่จะต้องขายที่ดินให้หนี้ ถ้าหนี้สินพอกพูนมากหรือตกเป็นเบี้ยล่างของพ่อค้าคนกลางคั่งเช่นในที่อื่น ๆ เราจึงอาจพิจารณาได้ว่า ภาวะหนี้สินของเกษตรกรในบางแห่งเป็นความฉลาดในการทำรังชีพของเกษตรกรประการหนึ่ง ที่สามารถเก็บเงินของตนไว้ใช้ในกิจการอื่น และอาศัยเงินกู้เป็นค่าใช้จ่าย ทำให้ไม่กระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่แต่อย่างใด ดังนั้นใบเรือร่ำรวยจึงไม่จำเป็นต้องเอาภาวะหนี้สินเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจให้ตน

2. การประกอบอาชีพ แบ่งเป็นในตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ก. อาชีพหลักของเกษตรกรในตำบลบางแพ คือการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งได้แก่การพำนาปีละหนึ่งครั้ง เมื่อว่างจากการพำนาหันจากการเก็บเกี่ยวและขายผลิตภัณฑ์แล้ว เกษตรกรจะปลูกถั่วเขียวเป็นพืชหมุนเวียน ส่วนการเลี้ยงสัตว์นั้นนิยมเลี้ยงหมู ซึ่งจะเลี้ยงไว้ขายเมื่ออายุได้ 3 - 4 เดือน ซึ่งทำราคาให้แก่ผู้เลี้ยงเป็นอย่างดี สัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงควบคู่ไปกับหมูโดยไม่มีวัว ซึ่งเลี้ยงกันเป็นสัตว์ใช้งานในการเพาะปลูกทุกบ้านแล้วคือ ไก่ ซึ่งเกษตรกรนิยมเลี้ยงไว้ขายเช่นกัน

ข. อาชีพเสริม เท่าที่พบจากการสำรวจนั้น ถ้าเกษตรกรฐานะไม่สู้ดีอยู่ใน

สภาพผู้เช่าที่หากัน ก็จะมีอาชีพเสริมคือการรับจ้างแรงงาน ซึ่งจะเป็นรายได้ที่เป็นเงินสด เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้อย่างดี ด้วยอัตราค่าจ้างสูงถึง 30 บาทต่อวัน และการรับจ้างนั้นถ้าเป็นผู้ขยันขันแข็งก็จะมีรายได้ตลอดปี เพราะเกษตรกรจะต้องจ้างแรงงานตั้งแต่ การคราดไถ ปรับพื้นที่ การดำกล้าหรือหว่าน การถอนหญ้าหรือการฉีกหญ้าศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวและขนข้าวสู่ยุ้งฉาง และในเมื่อมีการปลูกถั่วเขียวก็จะมีกำรับจ้างปรับที่ดิน และบำรุงพืชเช่นกันด้วย นอกจากการจ้างแรงงานในการเกษตร ยังมีการจ้างแรงงานในการส่งสินค้าในตลาด หรือต่างอำเภอที่มีการค้าขายกว้างขวางกว่าบางแพ เช่น ที่โพธาราม บ้านโป่ง เป็นต้น ถ้าเกษตรกรมีฐานะดีอาจมีพื้นที่มากกว่าคือนายหน้า หรือถ้าอ่อนใจจะทำการค้าเอง ก็จะรวบรวมซื้อข้าวไว้ขายให้พ่อค้าเมื่อไรราคาดี นอกจากอาชีพนายหน้าเกษตรกรจะนิยมเปิดร้านรับขายของเบ็ดเตล็ดในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นอาชีพเสริมที่หารายได้ดีไม่น้อย

ค. ลักษณะในการประกอบอาชีพ แบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านแรงงาน ที่ดินในบางแห่งเป็นที่ราบสูง เกษตรกรจึงนิยมใช้วัวทำนาแทนควาย เกษตรกรจะให้วัวเทียมคราดไถปรับพื้นที่นาเป็นส่วนใหญ่ ถ้าครอบครัวขาดแคลนแรงงานก็จะอาศัยการจ้างแรงงานคนมาช่วย ส่วนการจ้างเครื่องฟันทนแรง เช่น รถแทรกเตอร์ แม้จะเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไป แต่ก็ไม่สามารถใช้กันที่นาได้ทุกแปลง เพราะบางแห่งที่บ่ามีขนาดเล็กลงเกินไปและไม่ติดต่อกัน การจ้างรถแทรกเตอร์จะไม่คุ้มกับค่าไถหุ่ยในการใช้จ่ายสู่การจ้างแรงงานไม่ได้

2. เทคนิคในการผลิต การผลิตยังเป็นแบบดั้งเดิมที่พึ่งธรรมชาติ คือฝนเป็นส่วนใหญ่ วิธีคัดเลือกพันธุ์ข้าวยังไม่เป็นที่นิยมกันมากนัก เพราะนิยมพันธุ์พื้นเมืองที่แบ่งเก็บไว้จากการเพาะปลูกปีก่อน แต่ก็มีความโน้มที่จะปรับปรุงการคัดเลือกพันธุ์และวิธีการผลิต เมื่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้มีการทดลองทำนาโดยวิธีคัดเลือกพันธุ์พืช มีการใช้ปุ๋ยและยากำจัดวัชพืชอย่างเต็มที่ ผลผลิตที่ได้จะมีปริมาณมากกว่า จนเกษตรกรเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีไม่นิยมมากนัก เพราะที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้วในหน้าน้ำจะมีน้ำไหลบ่าท่วมพื้นที่ เป็นการหาปุ๋ยธรรมชาติมาใช้ แต่เมื่อมีการชลประทาน ยังมีการขุดคลองส่งน้ำไม่ทั่วถึง เกษตรกรในบางแห่งจึงจำเป็นต้องใช้ปุ๋ย ทำให้ไม่นิยมการ

ชลประทานกันนัก เพราะเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้แก่คน นับว่าส่วนใหญ่เกษตรกรยังขาดความรู้ทางด้านเทคนิคในการเพิ่มผลผลิตที่มีส่วนมาก แต่ก็มีทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างดี ถ้ามีการเผยแพร่ความรู้ให้เกษตรกรเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว ก็จะเกิดความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงเทคนิค เพื่อเพิ่มผลผลิตเป็นอย่างดี

3. การคำนวณผลผลิต เกษตรกรในตำบลบางแพไม่มีปัญหาในเรื่องนี้แต่อย่างใด เพราะห่อค้าจะมารับซื้อผลผลิตทันที ถ้าไม่เป็นการล้ากับห่อค้าโดยตรง ก็จะมีนายหน้าในรูปแบบต่าง ๆ มาติดต่อขอซื้อรวบรวมให้ห่อค้า หรือซื้อเพื่อขายต่อให้ห่อค้าอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ เกษตรกรอาจขายผลผลิตให้แก่โรงสีซึ่งมีอยู่ถึง 3 โรงก็ได้ ราคาที่ได้จากการขายเป็นราคาปานกลางโดยเกษตรกร จะขายในราคาตามเพ็บบ้านเป็นใหญ่ ความรู้สึกว่าคุณมีอำนาจทำให้ขายในราคาที่ไม่มีสิ่งใจจึงไม่มี ส่วนหนึ่งจะมีห่อค้าจากโพงารวมมารับซื้อ โดยผ่านนายหน้าหรือไม่เกษตรกรก็จะขายให้กับผู้เลี้ยงหมูโดยตรงอีกต่อหนึ่ง ราคาในการขายหมูเป็นที่น่าพอใจกว่า เพราะได้ราคาดีกว่ากับอาหารสัตว์ที่ลงทุนไป ส่วนไหนเกษตรกรจะส่งขายในตลาดที่อำเภอหรือตำบลใกล้เคียง

4. รายได้และรายจ่าย ถ้าพิจารณาจากรายได้แล้วจะเห็นว่า เกษตรกรจะมีรายได้อยู่ในระดับที่กล่าวคือ มีรายได้โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 20,000.00 บาท แต่หากดูคานารายจ่ายประกอบกันแล้วจะพบว่า เกษตรกรมีรายจ่ายค่อนข้างสูงเช่นกัน คือมีรายจ่ายโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 12,000.00 บาท และเมื่อพิจารณาถึงรายได้สุทธิแล้ว รายได้จะยิ่งหดไปอีกเพราะส่วนใหญ่อยู่ระดับที่ต่ำกว่า 10,000.00 บาท แต่เนื่องจากรายจ่ายส่วนใหญ่ขึ้นมาจากการกู้ยืมเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ รายได้สุทธิที่แท้จริงเพื่อพิจารณาจากตัวเงิน ที่เกษตรกรได้รับแล้วก็จะสูงกว่าตัวเลขที่กล่าวมาแล้ว

จากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นนี้ ทำให้เกษตรกรบางแห่งฐานะที่ไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการประกอบอาชีพและดำรงชีพแต่อย่างใด ผลจากข้อเท็จจริงนี้จะแสดงให้เห็นทัศนคติที่เกษตรกร จะมีต่อพ่อค้าคนกลางและสหกรณ์การเกษตรดังนี้

ก. ความสัมพันธ์และทัศนคติต่อพ่อค้าคนกลางโดยทั่ว ๆ ไปนั้น เกษตรกรเห็นว่าห่อค้าเป็นตลาดที่เข้าซื้อผลผลิตถึงแหล่ง ปัญหาการขนส่งและกตรราคาเพราะเกษตรกรที่เคย

คนสิ้นคำไปขายยังตลาดเองอธิบายว่า นอกจากจะต้องเสียค่าขนส่งเองแล้ว การไม่คุ้นเคยกับพ่อค้าในตลาดทำให้ถูกกดราคาและจำต้องขายให้ เพราะไม่อยากเสียค่าขนส่งกลับมาอีก การค้ากับพ่อค้าดังที่ยังมีสิทธิ์ต่อรองราคา โดยอย่างน้อยจะต้องเข้ากับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์นี้ยังแบ่งออกเป็นคนกลางประเภทนายหน้า กับพ่อค้าโดยทั่ว ๆ ไปอีก ถ้าประเภทนายหน้า เกษตรกรจะค้าขายด้วยความคุ้นเคยไว้วางใจ เพราะส่วนใหญ่จะเป็นเพื่อนบ้าน ฉะนั้นจะเป็นญาติหรือผู้ใหญ่บ้านที่คนเคารพโดยตำแหน่งอยู่แล้ว เกษตรกรจึงไม่รู้สึกว่านายหน้าเอาเปรียบหรือกดโกงตน มีแต่ความรู้สึกว่านายหน้าได้รับภาระในการติดต่อกับพ่อค้า จนเกิดความเกียจเงินให้เขาเป็นพ่อค้าโดยตรง เกษตรกรจะมีความสัมพันธ์ในระดับที่ติดต่อกับพ่อค้ากันมานาน แม้จะยังมีความรู้สึกว่าพ่อค้าจะต้องได้เปรียบอย่างแน่นอน เพราะเป็นการอยู่คนละฝ่ายกันคน และมีโอกาสที่จะเอาค่าไรจากเกษตรกรได้โดยง่าย จากทัศนคติกว้าง ๆ นี้จะแบ่งออกเป็นประเภทสำหรับใช้พิจารณาทัศนคติของเกษตรกรต่อพ่อค้าคนกลางดังนี้คือ

1. พุทธิกรรมทางการค้าและการให้เงิน เกษตรกรมีทัศนคติในทางที่ดีต่อพ่อค้าคนกลาง
2. ความสัมพันธ์ส่วนตัว เกษตรกรมีทัศนคติต่อพ่อค้าคนกลางในทางดีอีกเช่นกับ
3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน ทัศนคติของเกษตรกรในเรื่องนี้ออกมาในทางที่ไม่ดีต่อพ่อค้าคนกลาง

อย่างไรก็ดี เมื่อรวมคะแนนแล้วก็ยังแสดงว่า เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อพ่อค้าคนกลางในการทำการค้ากับตน ด้วยเห็นผลประโยชน์ในความเสรีธุรกิจมาเป็นอันดับแรก และความสัมพันธ์ทางสังคม เช่นความสัมพันธ์ส่วนตัวมาเป็นอันดับรอง ส่วนการเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านนั้น พ่อค้าไม่ได้ความนิยมเพราะแท้ที่จริงนั้น แม้เกษตรกรจะกระทบถึงความสัมพันธ์ในบทบาทของพ่อค้าซึ่งผลการประกอบอาชีพของตน แต่ก็ยังรู้สึกว่าพ่อค้าไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ซึ่งจะมิได้สะท้อนกลับมายังตัวเกษตรกรอีกทีหนึ่ง จึงเป็นแนวโน้มที่แสดงให้เห็นว่า ถ้ามีองค์กรใดที่สามารถทำหน้าที่ทางการค้าแทนพ่อค้าได้อย่างสมบูรณ์แล้ว เกษตรกรจะยินดีหันไปหาองค์กรนั้น ๆ แต่ในปัจจุบันนี้ยังไม่มีการเข้ามาแทนที่พ่อค้า เกษตรกรจะประกอบอาชีพไม่ได้ ถ้าตัดพ่อค้าคนกลางออกจากระบบการตลาดไป

ข. หักบัญชีต่อสหกรณ์การเกษตร เกษตรกรโดยทั่วไปไม่มีความเข้าใจว่า สหกรณ์คือหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ระงับความเดือดร้อนให้แก่ตน โดยเฉพาะเมื่อสหกรณ์งานหลักคือการให้กู้เงิน สหกรณ์จึงกลายเป็นหน่วยที่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกรไป การส่งคืนเงินกู้ในบางรายจึงเกือบไม่มีเพราะเข้าใจว่ารัฐให้โดยไม่เรียกคืน หักบัญชีโดยทั่วไปต่อสหกรณ์จึงเป็นไปในด้านดี เช่นเห็นว่าสหกรณ์ไม่เอาเปรียบเอาเปรียบ ไม่คดโกง ผลในบางเรื่องเกษตรกรก็ยังไม่นิยมมัก เช่นการที่สหกรณ์ไม่ปรับปรุงเรื่องการชลประทานหรือการไม่รับซื้อผลผลิตโดยทั่วไป เราจะแยกหักบัญชีออกเป็นข้อ ๆ เพื่อพิจารณา โดยไม่แบกความเห็นของผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์จำนวน 77 ราย ออกจากผู้ไม่เป็นสมาชิกจำนวน 58 ราย ทั้งนี้เพราะเกษตรกรทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกจะมีความรู้ เรื่องสหกรณ์ในวงกว้างพอค้น คิวสำรวจจึงมุ่งถึงเรื่องที่รู้กันดีโดยทั่วไป เช่นการให้กู้เงิน การให้บริการต่าง ๆ ดังนี้

1. การดำเนินงานของสหกรณ์ เกษตรกรมีทัศนคติดีต่อสหกรณ์ในเรื่องนี้ เพราะได้กู้เงินที่อัตราดอกเบี้ยต่ำในเวลาที่ย่ำแย่ โดยเฉพาะหน้าเพาะปลูก แม้ในบางข้อ เกษตรกรจะไม่ค่อยนิยมสหกรณ์นักก็ตาม เช่นในเรื่องการทำหน้าที่ครบตามวงจรของสหกรณ์ เอนกประสงค์ (ซึ่งผู้วิจัยได้ชี้แจงการทำงานที่ครบถ้วนให้ทราบขณะทำการสัมภาษณ์) และการดำเนินงานที่ล่าช้าหรือล่าช้า ซึ่งเป็นไปตามลักษณะทางราชการที่ควบคุมอยู่เป็นต้น

2. ประโยชน์ต่อหมู่บ้าน เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีในข้อนี้เช่นกัน เพราะมุ่งถึงเรื่องเศรษฐกิจที่สหกรณ์ทำให้อุดหนุน จากความช่วยเหลือปล่อยภาวะหนี้สินให้เกษตรกรเป็นต้น ส่วนในด้านสังคม เกษตรกรยังไม่นิยมมัก เพราะสหกรณ์เข้าร่วมในฐานะองค์การน้อยหรือเกือบไม่มี แต่คะแนนรวมก็จะแสดงว่า เกษตรกรเห็นว่าสหกรณ์นั้นมีประโยชน์ต่อหมู่บ้านที่เคี่ยว

3. ความนิยมต่อสหกรณ์ คะแนนในข้อนี้ก็เป็นที่ทัศนคติที่ดีต่อสหกรณ์อีกเช่นกัน เกษตรกรเห็นประโยชน์ของสหกรณ์ว่าก็คือเศรษฐกิจโดยรวม แต่ยังไม่ค่อยแน่ใจนักว่า ถ้าคนค้าขายกับสหกรณ์แล้วรายได้จะเพิ่มกว่าที่ค้ากับพ่อค้าหรือไม่

เมื่อนำเอาความนิยมทั้งด้านสหกรณ์และพ่อค้าคนกลางมาเปรียบเทียบกันแล้ว สหกรณ์จะได้รับความนิยมนมากกว่า แม้คะแนนจะไม่ต่างกันมากจนมีความสำคัญความนิยมทางสถิติ

ก็ตาม แต่ในรายละเอียดมันพอค่าใ้ความนิยมในเรื่องการค้านั้น เช่นการให้บริการที่รวดเร็ว และสนองความต้องการ ของเกษตรกรได้มากกว่าสหกรณ์ ดังนั้นถ้าสหกรณ์ไม่รับขยายงานใน การบริการรับซื้อผลผลิต พอดีก็จะคงความสำคัญในบทบาทของผู้นำในวงการกลดต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จุดมุ่งหมายในการวิจัยนี้มีอยู่ 2 ประการที่สำคัญคือ พอดีเป็นผู้เอาเปรียบและ กตขี้จน เกษตรกรมีฐานะยากจนจริงตามคำกล่าวหาโดยทั่วไปหรือไม่ และในภาย เกษตรกร เองนั้นมีความรู้สึกเช่นนี้ด้วยหรือไม่ กับอีกประการหนึ่ง คือเราจะสามารถใช้สหกรณ์เป็นเครื่อง มือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้หรือไม่เพียงไร

จากการศึกษาได้พบว่า ความยากจนและสภาพหนี้สินที่เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบ นั้นมีผลมาจากการทำธุรกิจการค้ากับพ่อค้าคนกลางเพียงส่วนเดียว ส่วนที่เหลือที่เป็นส่วนใหญ่นั้น มาจากนโยบายในการค้าขายของรัฐบาล และนโยบายส่งเสริมการ เกษตรที่ดำเนินการอย่าง ไม่ค่อยมีแผนและตรงตามเป้าหมายของรัฐในเรื่องการค้าขายนั้น ถ้าสหกรณ์ได้เข้ามาแทนที่พ่อค้า คนกลาง โดยเพราะในการค้าขายอันนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค แม้จะตัดพ่อค้า ไม่ไ้โดยเด็ดขาด สหกรณ์จะอยู่ในฐานะผู้แข่งขันที่จะบังคับให้พ่อค้าคนกลางปรับปรุงลักษณะ การเอาเปรียบหรือการค้ากำไรเกินควรลง เพื่อเป็นการเรียกความนิยมจากเกษตรกร ให้ค้ากับคนต่อไป ดังนั้นถ้าตัดพ่อค้าคนกลางออกไปได้ ก็จะเป็นการบรรเทาความยากจนและ ความเดือดร้อนของเกษตรกรไปได้เพียงส่วนเดียว ส่วนที่เหลือนั้นเราจะเห็นว่าขึ้นอยู่กับ นโยบายการค้าขายของรัฐส่วนใหญ่ครั้งนี้

1. ระบบโควตา คือมาตรการที่รัฐใช้ควบคุมปริมาณการส่งออก และการควบคุมราคาภายในประเทศ มีวัตถุประสงค์ที่จะป้องกันมิให้สิ่งขาวออกมากเกินไป จนทำให้เกิดความขาดแคลนภายในประเทศอื่น และเป็นการป้องกันมิให้พ่อค้าแข่งขันขายขาวตัดราคากับ เองในตลาดโลก แต่ผลเสียของระบบโควตาก็คือพ่อค้าจำนวนน้อยที่ได้รับโควตา สามารถ ร่วมกันกดราคารับซื้อจากคนกลาง และคนกลางจะไปกดราคารับซื้อจากเกษตรกรอีกคือหนึ่ง ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จึงตกอยู่กับผู้ส่งขาวออกแทนที่จะเป็นรัฐบาลและเกษตรกร รัฐจะต้อง ยกเลิกระบบโควตาและให้มีการส่งออกโดยเสรีแทน เมื่อมีการแข่งขันกันในหมู่พ่อค้าส่งออก

ราคาข้าวภายในประเทศจะสูงขึ้นกว่าเดิม ผลจะตกแก่เกษตรกรคือจะมีรายได้จากการขายข้าวเพิ่มขึ้น

2. อัตราค่าพรีเมียม รัฐมีควรวางอัตราไว้ตายตัว เพราะจะมีผลถึงเกษตรกรในทางอ้อมในข้อที่ว่า หากค่าพรีเมียมสูงในขณะที่ราคาข้าวในตลาดโลกต่ำลง พ่อค้าใดกำไรจากการขายน้อย มีข้าวเหลือภายในประเทศมาก ราคาข้าวจะต่ำจนเกษตรกรได้รับความเดือดร้อน อัตรานี้จึงควรมีคapping ไปตามสถานการณ์ เพื่อมิก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่เกษตรกร และในขณะที่เดียวกันก็ไม่เป็นการลดรายได้ของรัฐในการเก็บค่าพรีเมียมด้วย

3. อัตราสำรองข้าว รัฐมีนโยบายสำรองข้าวไว้ในอัตรา 1:1 เป็นการรักษาระดับราคาข้าว และรักษาปริมาณข้าวสำหรับการบริโภคให้แก่ประชาชนในเขตนครหลวง เป็นการป้องกันมิให้ราคาสินค้าอื่น ๆ สูงขึ้นตามราคาข้าว อันจะเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแก่ประชาชน แลควรลดราคาข้าวเพื่อตรึงราคาของสินค้าอื่น เป็นการมีคapping ให้เกษตรกร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งเป็นการไม่เป็นธรรมและเป็นการขัดกันนโยบายที่รัฐจะยกฐานะความเป็นอยู่ตลอดจนสภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรให้ดีขึ้น รัฐควรพิจารณาลดอัตราสำรองข้าวลง เพื่อเป็นการเพิ่มราคาข้าวแก่เกษตรกรมากกว่าที่จะรักษาระดับราคาข้าวไว้ สำหรับคนในเบื้องหลวงซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ

นอกจากนโยบายค่าข้าว รัฐไม่ควรมีการวางแผนเพื่อส่งเสริมผลิตให้เกษตรกรแต่อย่างใด ความสำเร็จของเกษตรกรจึงขึ้นอยู่กับธรรมชาติอย่างที่เคยเป็นมา จนไม่สามารถจะคาดคะเนปริมาณในการผลิตได้ จึงมีผลถึงการส่งไปขายยังตลาดโลก ซึ่งจะต้องมีการเตรียมหน้าตลาดไว้ล่วงหน้า โดยกำหนดจำนวนผลิตผลที่จะขายในปริมาณที่แน่นอน ผลิตผลทางเกษตรจึงมักจะต้องหาตลาดเมื่อผลิตผลเก็บเกี่ยวแล้ว ทำให้ไม่สามารถควบคุมราคาในตลาดโลกได้ เพราะต้องเป็นการง้อผู้รับซื้อ รัฐบาลเองก็ไม่เคยวางแผนในการหาตลาดต่างประเทศให้แก่เกษตรกรอย่างจริงจัง เพียงแต่มีระบบโควตาเท่านั้น ซึ่งนอกจากผลกำไรส่วนใหญ่จะตกอยู่กับพ่อค้าแล้ว การค้าข้าววิธีนี้จะก่อให้เกิดผลเสียแก่เกษตรกร 2 ประการคือ

1. พ่อค้าสามารถตราคารับซื้อสินค้าจากเกษตรกรได้ แม้จะไม่ใช่ราคาที่เราจะจงมาถึงผู้ผลิตโดยตรง แต่การที่กำหนดราคาซื้อของจากพ่อค้าคนกลางในระดัมนี้นัก

คนกลางนั้นก็กำหนดราคามายังคนกลางในระดับต่ำ ๆ อีกทอดหนึ่ง จนกระทั่งถึงคนกลาง
ผู้ไปรับซื้อผลิตภัณฑ์จากเกษตรกรโดยตรงวิธีนี้ แม้เกษตรกรจะรู้ราคาตลาดก็เป็นราคา
ตลาดที่กำหนดไว้แล้วในวงการพ่อค้า มีราคาตลาดโลก ซึ่งถ้ารัฐเป็นผู้จัดจำหน่ายให้โดย
ตรง ราคาที่สูงขึ้นนั้นก็ทำให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์ตอบแทนสูงขึ้นตามไปด้วย

2. การที่พ่อค้าส่งออก ใช้วิธีการขายที่ไม่สุจริต เช่นปลอมปนหรือจำนวนไม่
ครบถ้วน ทำให้สินค้าเกษตรกรรวมต้องเสียชื่อเสียงในหมู่ผู้ซื้อต่างประเทศ เมื่อลูกค้าอีกัดการ
ซื้อลงเนื่องจากผลผลิตที่ไม่สุจริตนี้ ก็จะเผยมาถึงเกษตรกรผู้ผลิตทำให้ไม่สามารถจะคาดคะเน
ความต้องการของตลาดโลกได้เอง การผลิตจะเป็นไปตามการขายและราคาของปีก่อน ๆ
ถึงนั้นเมื่อมีการเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตแทนที่เกษตรกรจะมีรายได้สูงขึ้น ในบางที่อาจจะต้อง
ประสบการขาดทุนเมื่อไม่มีผู้รับซื้อในตลาดโลก

นอกจากนี้ในเรื่องมาตรการพัฒนาต่าง ๆ เช่นการคมนาคม ถ้ารัฐบาลสามารถ
ดำเนินการได้กว้างขวางและทั่วถึงแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในด้านการขนส่ง
เป็นการแก้ปัญหาในด้านที่พ่อค้าคนกลางจะถือเอาอุปสรรคในการคมนาคม มาเป็นข้ออ้างยังคง
ในการตั้งราคารับซื้อผลิตภัณฑ์เกษตรกรได้ ในด้านเกษตรกรนั้น ปัญหาทางด้านพ่อค้าคนกลาง
อันก็มีความเป็นอยู่ยากจน ภาวะหนี้สินและความไม่สะดวกในการคมนาคมเป็นส่วนใหญ่
ถ้าแก้ปัญหานี้ 3 ประการนี้ออกไป เช่นเกษตรกรในตำบลบางแห่งแล้วการค้ากับพ่อค้าคนกลาง
คือความพอใจเพราะคนกลางให้ความสะดวกมารับซื้อถึงที่ ในด้านการเอาเปรียบสำหรับ
เกษตรกรที่มีความรู้ในเรื่องราคาสินค้าพอสมควร เช่นที่บางแห่ง จะรู้สึกว่าพ่อค้าไม่เอาเปรียบ
มากนัก เพราะราคาจะเป็นไปตามที่ตลาดทางกรุงเทพฯ โดยเฉพาะถ้าเกษตรกรไม่ตก
อยู่ในภาวะเศรษฐกิจที่ยังคงไม่รับขายผลผลิตแล้ว ก็มีโอกาที่จะเก็บสินค้าไว้ขายเมื่อมีราคา
ดีขึ้นเป็นที่พอใจ นอกจากนี้การที่พ่อค้าคนกลางยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมกับ
เกษตรกรด้วยนั้น ก็ทำให้ความรู้สึกที่ว่าถูกหักทวงผลกำไรโดยพ่อค้าคนกลางนั้นมีน้อย

สำหรับในข้อที่จะให้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้
เกษตรกรนั้น จากการสัมมนาในเรื่อง "งานสหกรณ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม" ที่จัด
ขึ้นที่คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักวิชาการหลายท่านมีความเห็นพ้องใน

เรื่องนี้ว่า สหกรณ์สามารถรับบทบาทในการศึกษาได้ และจะได้ยกร่างรัฐบาลให้ความสนับสนุนอย่างจริงจัง และด้วยนโยบายที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงไปมาบ่อย ๆ ดังเช่นปัจจุบัน เพื่อให้สหกรณ์สามารถเพิ่มทุนรับซื้อ เพิ่มเงินในการดำเนินงานกิจการในด้านกรับซื้อผลิตภัณฑ์ โดยสหกรณ์เองจะต้องเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานให้เข้าถึงเกษตรกร เยี่ยมแพร่หลักการและเรียกร้องความนิยมให้เกษตรกรเห็นควรจำเป็นของสหกรณ์ และประโยชน์ที่สหกรณ์จะนำมาให้สมาชิกและชุมชนโดยจะเริ่มดำเนินงานดังนี้

1. ให้การศึกษาแก่สมาชิก เพื่อให้เห็นสภาพและปัญหาของตนเอง ตลอดจนแนวทางที่จะร่วมมือกันทำงานในรูปของสหกรณ์ โดยจักเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องสหกรณ์ อบรมชี้แจงจนเกษตรกรมีความเข้าใจที่ถูกต้อง

2. สหกรณ์จะต้องดำเนินงานในสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร โดยเฉพาะในเรื่องการขอสินเชื่อ การรับซื้อและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้แก่สมาชิก เมื่อสมาชิกได้เห็นประโยชน์ก็จะช่วยขยายงานของสหกรณ์ให้กว้างจร ของสหกรณ์การเกษตรได้ในที่สุด

3. สหกรณ์จะต้องจัดนายผู้จัดการที่มีประสิทธิภาพ เพราะสหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจชนิดหนึ่ง การดำเนินงานที่มีกำไรจึงจะมีผลประโยชน์คู่กับการลงทุน

4. รัฐบาลจะต้องปลดปล่อยสหกรณ์จากการควบคุมโดยใกล้ชิด และเปลี่ยนมาเป็นทางวางนโยบายการสหกรณ์ให้แน่นอน ปรับปรุงพระราชบัญญัติการสหกรณ์ให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน ช่วยสหกรณ์ในทางอำนวยความสะดวก การหาทุนดำเนินงานให้เพียงพอ

เมื่อสหกรณ์สามารถดำเนินการจนเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรแล้ว ก็จะสามารถเปลี่ยนความสัมพันธ์และทัศนคติที่เกษตรกรมีต่อพ่อค้าคนกลาง ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจในการดำรงชีวิตที่จะขายเสียมิได้ เป็นการยอมรับสหกรณ์เข้าแทนที่และตัดพ่อค้าคนกลางในระดับบุณชี้ออกจากกระบวนการตลาดได้ในที่สุด